

حقوق و مسئولیت های شهروندی در ایران

مؤلفین:

سیده فاطمه هاشمی بارکوسرائی

داریوش مقدم صبوری دیگه سرا

هانیه نیکنام شیرآبادی

سرشناسه	: هاشمی بارکوسرائی، سیده فاطمه، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق و مسئولیت‌های شهروندی در ایران/ مولفین سیده فاطمه هاشمی بارکوسرائی، داریوش مقدم صبوری دیگه سرا، هانیه نیکنام شیرآبادی؛ ویراستار یاسر صادقی جوبنی.
مشخصات نشر	: رشت: سروش ایرانیان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۳۵۶ ص.
شابک	: 978-622-95782-1-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: حقوق مدنی
موضوع	: Civil rights
موضوع	: حقوق مدنی -- ایران
موضوع	: Civil rights -- Iran
شناسه افزوده	: مقدم صبوری دیگه سرا، داریوش، ۱۳۶۳-
شناسه ۹ رده	: نیکنام شیرآبادی، هانیه، ۱۳۷۳-
رده بنده کنگره	: JCSV1
رده دی جی بی	: ۳۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۸۱۹۶۲۶

عنوان: حقوق و مسئولیت های شهروندی در ایران

تالیف: سیده فاطمه هاشمی بارکوسرائی، داریوش مقدم صبوری دیگه سرا، هانیه نیکنام شیرآبادی

نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸

ناشر: انتشارات سروش ایرانیان

چاپ و صحافی: چاپ گاندی

ویراستار: یاسر صادقی جوبنی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۷۸۲-۱-۶

قیمت: ۹۰۰,۰۰۰ ریال

آدرس: رشت - بلوار امام خمینی - خ پیام نور - انتشارات سروش ایرانیان

مقدمه

شهروندی یکی از قدیمی ترین مفاهیم بشری است که پیشینه بلند مدت آن به یونان و روم باستان باز می گردد و در آن دوران شامل همراهی حقوق و تکالیف مختلف مدنی، سیاسی و نظامی شهروندان می شده است اما شهروندی طبقاتی و انحصاری آن دوران با محرومیت برخی گروه های اجتماعی از حقوق خود همراه بوده است. در دوران رنسانس با باز تولید مفهوم شهروندی مواجه می شویم. با گذشت زمان و وقوع انقلاب های آمریکا و اروپای سده هجدهم حقوق شهروندی توسعه پیدا کردند. رافع اعلامیه استقلال آمریکا، اعلامیه حقوق بشر و شهروند و همچنین قانون اساسی فرانسه نقطه عطفی در ارتقا مقام رعایا به شهروندان و انتقال حاکمیت از پادشاه به ایشان به شمار می روند. از قرن هجدهم تا قرن بیستم مفهوم حقوق شهروندی با تغییراتی مواجه شده است و ابعاد مدنی، سیاسی و اجتماعی آن در طول این قرون شکل گرفته و توسعه یافته است. در اواخر قرن بیستم و ابتدای قرن بیست و یکم به علت اهمیت ذاتی حقوق بشر و گسترش پدیده جهانی شدن، تاکید بر شهروندی جهانی مورد توجه قرار گرفت. در این دوران برخلاف قرون گذشته تغییر نگرشی نسبت به وضعیت شهروندی پدیدار گشت، به طوریکه؛ دیگر به شهروندی به صورت سنتی توجه نمی شد، بلکه؛ با پررنگ شدن مسئولیت ها در کنار حقوق شهروندی به صورت مفهوم تجدید نظر شده و فعالی در آمد، در این دوران کشورها به صورت فزاینده ای به آموزش شهروندی به عنوان عاملی برای تغییرات حیاتی نگریستند.

از اواخر قرن بیستم آموزش حقوق شهروندی توجه بسیاری از کشورهای توسعه یافته را به خود جلب کرد، در واقع این کشورها به اهمیت آموزش شهروندی و نقش موثری که می تواند در ارتقا دموکراسی در جامعه ایفا کند پی بردند. به این ترتیب کشورها در سراسر جهان به ویژه در اروپا اقدامات قانونگذاری، طراحی و اجرای پروژه های تخصصی آموزش شهروندی و ... را آغاز نمودند.

آموزش حقوق شهروندی با اهداف مختلفی چون افزایش دانش و مهارت های لازم برای مشارکت فعال در جامعه، ارتقا بردباری و همبستگی اجتماعی و بالاخص تحقق حقوق شهروندی صورت می پذیرد. به طور قطع تحقق حقوق شهروندی در گرو وجود شهروندان است که از حقوق و مسئولیت های خود آگاه هستند و در جهت مطالبه این حقوق اقدام می دارند، خواهان دولتی پاسخگو هستند و به صورت مسئولانه در جوامع خود مشارکت می کنند که این امر تنها از طریق آموزش به شهروندان صورت می گیرد. در واقع آموزش شهروندی به مجهر کردن شهروندان به سلاح دانش، مهارتها و نگرش های لازم برای پرآزاد شهروندان با بهره گیری از این آموزش ها به حل معضلات و چالش هایی که در زندگی جمعی تجربه خواهند کرد می پردازند و با یکدیگر در این راه همکاری و مشارکت فعالانه خواهند داشت.

آموزش حقوق بشر و شهروندی به دو طریق رسمی و غیر رسمی ممکن می باشد. در رویکرد رسمی آموزش شهروندی به عنوان واحد درسی در مدارس و دانشگاه ها تدریس می شود به طوری که ارزشها و مفاهیم حقوق شهروندی پس

از گذراندن دوران تحصیل در دانش آموختگان نهاده می شود. رویکرد غیر رسمی آموزشی نیز به کلیه اقداماتی که در جهت آموزش اقشار مختلف جامعه در سنین مختلف صورت می گیرد اطلاق می شود. در واقع رویکرد غیر رسمی با ایجاد روند آموزش مادام العمر سعی دارد فرصت آموزش شهروندی را برای همه شهروندان فراهم آورد. آموزش غیر رسمی توسط نهادهای عمومی دولتی و غیر دولتی موجب عمومیت یافتن حساسیت نسبت به رعایت حقوق شهروندی می شود و موجب آن سطح آگاهی جامعه نسبت به حقوق افزایش پیدا می کند و باعث استقرار گسترش فرهنگ انسان ذیحق و توانمند و حکومت پاسخگو می شود. آموزش غیر رسمی می تواند توسط نهادهای عمومی دولتی و غیر دولتی صورت گیرد.

متأسفانه در کشور ما نیز مانند سایر کشورهای در حال توسعه توجه چندانی به آموزش حقوق شهروندی صورت نگرفته است. فقدان آموزش حقوق شهروندی در نظام آموزش و پرورش رسمی کشور مشهود می باشد، علاوه بر آن سایر نهادهای آموزشی و رسانه ای نیز به آموزش شهروندی نمی بایزند و تنها در برخی مواقع به بیان پاره ای از مفاهیم و مصادیق حقوق شهروندی به صورت سطحی و پراکنده اکتفا می شود و برخلاف کشورهای پیشرفته سازمانهای غیردولتی و خیریه ها در زمینه آموزش شهروندی فعال نیستند. همواره جلوه های آموزش در رفتار شهروندان بروز می یابد و نشان دهنده میزان سرمایه گذاری در امر آموزش می باشد که وضعیت فعلی جامعه از فاصله زیاد ما با نقطه مطلوب حکایت می کند. از سویی سرعت تغییرات محیطی در شهرهای بزرگ و تغییر در

نحوه زندگی، نیاز شهروندان را به آموزش های دائمی و در طول زندگی چندین برابر کرده است که یکی از این آموزش ها، آموزش حقوق و تکالیف شهروندی می باشد. بهره گیری از آموزش های غیر رسمی و مادام العمر با توجه به فقدان آموزش رسمی شهروندی تاثیر گذار خواهد بود.

بر این اساس این سوال مطرح می گردد که، آیا شهرداری های ایران به ویژه شهرداری تهران به عنوان الگو می توانند در آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی نقش موثری ایفا کنند؟ مخاطبان شهرداری در آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی به کسانی هستند؟ و آموزش بر اساس چه روش هایی و با چه محتوایی صورت می پذیرد؟

به نظر می رسد شهرداری با داشتن وظایف در زمینه خدمات شهری، خدمات رفاهی و تفریحی، خدمات حمل و نقل عمومی و ترافیک شهری، می تواند با گنجاندن طرح های آموزش شهروندی در برنامه های خود، از نتایج آن که مشارکت آگاهانه و مؤثر شهروندان در اداره بهتر شهر از جمله آنهاست بهره مند گردد و سهم مهمی را در آگاه سازی شهروندان ایفا نماید و همگی اثر را در احقاق حقوق شهروندی در کشور بردارد. نهاد شهرداری به عنوان یکی از نهادهای عمومی غیر دولتی و به عنوان مهم ترین رکن اجرایی در مدیریت شهری وظایف و اختیارات متعدد و به دلیل تنوع فعالیت هایش سازمانها و ادارات وابسته زیادی دارد. برای مثال شهرداری تهران دارای نوزده سازمان، سی و پنج اداره کل، بیست و هشت شرکت تابعه و سیزده واحد ستادی وابسته می باشد که در مجموع می تواند بستر مناسبی برای آموزش همگانی حقوق شهروندی فراهم سازد. بهره مندی

از ظرفیت های سازمان هایی چون زیباسازی شهر تهران، سازمان پارکها و معاونت امور اجتماعی و فرهنگی که نظارت بر شرکت مکانهای فرهنگی، اداره فرهنگسراها و اداره کل آموزش های شهروندی را برعهده دارد، می تواند در آموزش هدفمند و اصولی حقوق و مسئولیت های شهروندی موثر واقع شود.

دستیابی به اهداف آموزش حقوق شهروندی توسط شهرداری که ارتقا حقوق شهروندی و افزایش مشارکت شهروندان از جمله آنهاست مستلزم پیروی از اصول خاصی است و ارزش شهروندی باید با برنامه ریزی منسجم و هدفمند پیش رود. در واقع این بر اساس سیاستگذاری های کلان به تعیین خط مشی ها و اجرای آموزش شهروندی اتمام گردد و در جریان آن شناسایی گروه های هدف و محتوا با توجه به نیازها و امکانات موجود و به درستی صورت پذیرد و از روش های آموزشی که بیشترین تاثیر را بر مخاطبان دارند استفاده شود.

مخاطبان شهرداری در آموزش شهروندی، بر اساس معیار سنی شامل کودکان و نوجوانان، جوانان، بزرگسالان و حتی سالمندان باشد، علاوه بر آن گروه های خاص مانند زنان خانه دار، پلیس راهنمایی و رانندگی، کارکنان شهرداری، مدیران شهری، تاکسیرانان و... می توانند مخاطب آموزش شهروندی شهرداری باشند.

شهرداری با توجه به وظایف و امکانات خود می تواند به آموزش حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی که در برگیرنده حقوقی مانند حق بر آموزش، حق بر محیط زیست سالم، حق بر مسکن کافی، حق بر توسعه، حق

سلامت و بهداشت حقوق گروه های خاص مانند زنان، کودکان و افراد دارای معلولیت و ... اقدام نماید.

www.ketab.ir

فهرست

فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
۱-۱- شهر	۱
۲-۱- شهروند	۳
۳-۱- ویژگی های شهروند مطلوب	۴
۴-۱- شهروند	۸
۵-۱- سابقه تاریخ شهروندی	۱۰
۶-۱- حقوق شهروندی	۱۸
۷-۱- تقسیم بندی حقوق شهروندی	۲۱
۸-۱- اهداف حقوق شهروندی	۲۲
۹-۱- حقوق شهروندی در ایران	۲۳
فصل دوم: دیدگاه ها و مبانی نظری	۲۹
۱-۲- نظریه های شهروندی	۲۹
۱-۱-۲- مارشال	۲۹
۲-۱-۲- هابز	۳۴
۳-۱-۲- برایان ترنر	۳۵
۴-۱-۲- پارسونز	۴۰

- ۴۴ ۵-۱-۲ پروپوزیشن
- ۴۷ ۶-۱-۲ سایر نظریات در مورد شهروندی
- ۵۱ ۲-۲ مولفه های شهروندی
- ۵۱ ۱-۲-۲ عضویت
- ۵۲ ۲-۲-۲ حقوق
- ۵۲ ۳-۲-۲ مشارکت
- ۵۳ ۳-۲-۲ شش شهروندی
- ۵۴ ۱-۳-۲ شش شهروندی
- ۵۴ ۲-۳-۲ شهروندی حداقلی
- ۵۴ ۳-۳-۲ شهروندی فعال
- ۵۵ ۴-۳-۲ شهروندی دگرگون شوند
- ۵۶ ۴-۲ حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران
- ۵۶ ۱-۴-۲ حقوق و آزادی های مدنی و سیاسی
- ۶۵ ۲-۴-۲ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۶۹ ۵-۲ تکالیف و مسئولیت های شهروندی در نظام حقوقی ایران
- ۶۹ ۱-۵-۲ احترام و رعایت قانون
- ۷۰ ۲-۵-۲ حفظ امنیت و عدم اخلاف در نظم عمومی جامعه
- ۷۰ ۳-۵-۲ عدم اضرار به منافع فردی یا عمومی

- ۷۲..... ۲-۵-۴- انجام خدمت وظیفه برای مردان
- ۷۳..... ۲-۵-۵- پرداخت مالیات و سایر عوارض قانونی
- ۷۳..... ۲-۵-۶- حفاظت از محیط زیست و میراث فرهنگی
- ۷۵..... ۲-۶-۷- آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی
- ۷۵..... ۲-۶-۱- آموزش شهروندی
- ۸۱..... ۲-۷-۱- جایگاه آموزش شهروندی در اسناد و سطوح بین المللی و ملی
- ۸۱..... ۲-۷-۱-۱- سطح بین المللی
- ۹۲..... ۲-۷-۲-۱- در سطح ملی
- ۹۵..... ۲-۷-۳- رویکرد آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی
- ۹۸..... ۲-۷-۴- اهمیت آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی
- ۱۰۱..... فصل سوم: جایگاه شهروندی در قوانین مدیریت شهری
- ۱۰۱..... ۳-۱- تشکیلات شهرداری
- ۱۰۲..... ۳-۲- جایگاه شهرداری در ایران
- ۱۰۵..... ۳-۳- جایگاه شهروندی در قوانین و عملکرد شورای شهر
- ۱۰۹..... ۳-۴- جایگاه شهروندی در قوانین و مقررات شهرداری
- ۱۱۳..... ۳-۵- تشکیلات شهرداری تهران در ارتباط با آموزش شهروندی
- ۱۱۴..... ۳-۵-۱- معاونت اجتماعی و امور فرهنگی (اداره کل آموزش شهروندی و مشارکتهای اجتماعی)

۱۱۷..... ۲-۵-۳- اداره کل حقوقی

۱۱۸..... ۳-۵-۳- اداره کل تشکیلات و آموزش

۱۱۹..... ۴-۵-۳- سازمان زیبا سازی شهر تهران

۱۲۱..... ۵-۵-۳- سازمان فرهنگی - هنری شهرداری تهران

۱۲۱..... ۶-۵-۳- شوراییها

۱۲۶..... ۷-۵-۳- سرای محلات

۱۲۶..... ۸-۵-۳- سازمان سرمایه گذاری و مشارکت های مردمی شهر تهران

۱۲۶.....

۱۲۷..... ۹-۵-۳- سایر بخش ها، روش

فصل چهارم: آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی توسط شهرداری

۱۲۹.....

۱-۴- سیاست گذاری شهرداری در زمینه آموزش حقوق شهروندی

۱۲۹.....

۲-۴- پیاده سازی آموزش شهروندی

۱۳۳..... ۱-۲-۴- تعیین خط مشی

۱۳۴..... ۲-۲-۴- اجرای سیاست

۱۳۵..... ۳-۲-۴- بررسی و تحکیم سیاست

۳-۴- مخاطبان آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی شهرداری

۱۳۶..... ۱-۳-۴- معیار عام و خاص بودن گروه هدف

- ۴-۳-۲- معیار سنی گروه هدف ۱۳۸
- ۴-۴- محتوای آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی ۱۴۵
- ۴-۴-۱- دانش و درک نسبت به حقوق و مسئولیت های شهروندی ۱۴۶
- ۴-۴-۲- ارزش ها و نگرش های شهروندی ۱۶۱
- ۴-۴-۳- مهارت ها و توانایی های شهروندی ۱۶۵
- ۴-۴-۵- ارائه دهندگان آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی ۱۶۸
- ۴-۵-۱- معلمان شهروندی ۱۶۹
- ۴-۵-۲- آموزش کارکنان آموزش شهروندی شهرداری ۱۷۲
- ۴-۶- رویکرد ها و روش های آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی ۱۸۲
- ۴-۶-۱- رویکرد های آموزشی ۱۸۲
- ۴-۶-۲- روش های آموزش شهروندی ۱۸۷
- ۴-۷- پروژه های آموزش حقوق و مسئولیت های شهروندی ۲۱۵
- ۴-۷-۱- آموزش شهروندی در محلات فقیرنشین و حومه ای - برلین ۲۱۶
- ۴-۷-۳- آموزش شهروندی در بریتانیا ۲۲۳
- ۴-۷-۴- آموزش بزرگسالان در بارسلون (اسپانیا) ۲۳۴
- ۴-۷-۵- پروژه "صد خیابان برای بازی" ۲۳۷

- ۲۴۱..... ۴-۷-۶- ایالات متحده امریکا
- ۲۴۶..... فصل پنجم: حقوق شهروندی
- ۲۴۶..... ۵-۱- مقدمه
- ۲۴۷..... ۵-۲- حقوق شهروندی در زمینه حمل و نقل
- ۲۴۸..... ۵-۳-۳- حقوق شهروندی در زمینه خدمات شهری
- ۲۴۸..... ۵-۳-۱- خدمات عمومی
- ۲۴۹..... ۵-۳-۲- بهداشت عمومی
- ۲۵۱..... ۵-۳-۳- معطای سالم
- ۲۵۲..... ۵-۴-۱- حقوق شهروندی در زمینه فرهنگی - اجتماعی
- ۲۵۲..... ۵-۴-۱- عدالت اجتماعی
- ۲۵۳..... ۵-۴-۲- حق احترام به دیگران
- ۲۵۴..... ۵-۴-۳- حق مشارکت سیاسی
- ۲۵۵..... ۵-۴-۴- حق برخورداری از رفاه و تأمین اجتماعی
- ۲۵۶..... ۵-۴-۵- حق ارتباط با هم نوعان
- ۲۵۷..... ۵-۴-۶- حق آزادی فردی
- ۲۵۸..... ۵-۴-۷- انضباط عمومی
- ۲۵۹..... ۵-۴-۸- حق دسترسی به اطلاعات و فضای مجازی
- ۲۵۹..... ۵-۴-۹- حق حفظ جان و مال

- ۵-۵-۰ حقوق شهروندی در زمینه مدیریت بحران ۲۶۰
- ۵-۵-۱- شرایط اضطرار ۲۶۰
- ۵-۵-۲- حداقل حقوق شهروندی در شرایط بحرانی ۲۶۲
- ۵-۵-۳- حقوق شهروندی در وضعیت بحرانی در ایران ۲۶۳
- ۶-۱-۱-۱- حقوق شهروندی در زمینه معلولین ۲۶۵
- ۵-۶-۱-۱- جایگاه معلولین در عرصه حقوق موضوعه ۲۶۶
- ۵-۶-۱-۲- زیرساخت مناسب سازی جامعه برای معلولین در سیر قانون گذاری ۲۶۷
- ۵-۶-۳-۱- حقوق معلولین در قانون اساسی ۲۶۸
- ۵-۶-۴-۱- حقوق معلولین در سیر حقوق بین الملل ۲۶۹
- ۵-۶-۵-۱- حقوق معلولین در قوانین داخلی ۲۷۳
- ۵-۶-۶-۱- سیر قانون گذاری شهری در زمینه مناسب سازی محیط برای معلولین ۲۸۰
- فصل ششم: مسئولیت های شهروندی ۲۹۸
- ۶-۱-۱- مقدمه ۲۹۸
- ۶-۲-۱- مسئولیت های شهروندی در حوزه حمل و نقل ۳۰۰
- ۶-۲-۱- ترافیک ۳۰۰
- ۶-۲-۲- فرهنگ رانندگی ۳۰۱